

RIZIKA PODVODU V MALÝCH A STŘEDNÍCH PODNICÍCH

Článek vymezuje podvod a důvody jeho spáchání. Uvádí možné způsoby podvodu, kterými je buď rozkrádání aktiv, které je prováděno hlavně zaměstnanci, nebo podvodné účetní vykazování, které provádějí zejména vedoucí pracovníci či vlastníci, případně může být podvod páchan oběma skupinami za pomoci třetích stran. Zjistit podvod umožní jednak obecné indikátory podnikové kultury, jednak specifické indikátory vytvářející podmínky pro podvod či příležitost. Následky podvodu jsou jak peněžní, tak nepeněžní. Zabránění podvodu napomůže nastolení etické kultury pracovního prostředí, vybudování vnitřního kontrolního systému a důsledné delegování pravomoci a odpovědnosti v rámci firmy

V souvislosti s účetními skandály, které se v nedávné minulosti odehrály nejen na americkém, ale i na evropském kontinentu, zaměřila se pozornost různých mezinárodních institucí upravující pravidla chování účetních a auditorů, na rizika podvodného jednání. Příkladem těchto aktivit je studie Evropské federace účetních expertů (Fédération des Experts Comptables Européens – FEE), která se zaměřila na rizika podvodů u malých a středních podniků s cílem tato rizika minimalizovat. Bylo totiž zjištěno, že u malých a středních podniků je riziko podvodu stejně pravděpodobné jako ve větších podnicích, ba dokonce v mnoha případech větší. Jednodušší organizační struktura u malých podniků svádí k tomu, že jednotlivé oblasti nejsou upraveny vnitřními směrnici a neexistuje dostatečně propracovaný vnitřní kontrolní systém, který by zajišťoval korektnost a průkaznost účetních informací prezentovaných v účetních závěrkách.

Podvod a důvody pro jeho spáchání. Za podvod je obecně považován čin spáchaný vědomě a nepoctivě s cílem získat výhodu, která způsobí ztrátu jiné straně. Podvodu věnují pozornost i Mezinárodní auditorské standardy (ISA), konkrétně standard ISA 240 – Postup auditorů při posuzování možných podvodů při auditu účetní závěrky. Ten definuje podvod jako záměrné jednání jedné nebo více osob pověřených řízením, zaměstnanců nebo třetích stran, který má formu klamu za účelem získání neoprávněné nebo protiprávní výhody. Za součást podvodu je považována také zpronevěra.

Mezinárodní auditorské standardy upravují pravidla pro činnost auditorů; uvedený standard upozorňuje auditory na možná rizika podvodu, uvádí příklady rizikových faktorů a podává návod, jak se v určitých situacích zachovat. V případě malých a středních podnicích však existuje značná množina podniků, která auditu nepodléhá a tím se proto zvyšuje riziko neodhalení podvodu a klamání uživatelů účetních informací.

Podle způsobu, jakým je podvod prováděn lze podvodné jednání rozdělit na

- rozkrádání (odcizení majetku),
- podvodné účetní vykazování.

Důvody pro spáchání podvodu jsou různé, nejčastěji to však bývá chamtivost. Ta pak může být doprovázena dalšími jevy jako je tlak na dosažení vyššího zisku s vazbou na odměňování, vnímání nízkého rizika odhalení, u zaměstnanců pak špatný příklad ze strany vedení podniku nebo vlastníka při dodržování kultury čestného a etického chování, případně pocit nespravedlnosti či nedostatečného ohodnocení.

V závislosti na tom, jaký okruh pracovníků je zapojen do podvodného jednání, se rozeznává:

- manažerský podvod (podvádí jeden člen nebo více členů vedení),
- zaměstnanecký odvod (podvodné jednání ze strany zaměstnanců).

Způsoby páchaní podvodu. Rozkrádání odcizením aktiv (zpronevěra). Tento způsob podvodu se vyskytuje především na straně zaměstnanců. Příležitost zaměstnanců spáchat podvod rozkrádáním je všude tam, kde neexistuje propracovaný vnitřní kontrolní systém, existuje zodpovědnost bez kontroly a ve firmě chybí korektní etická kultura nebo ovzduší.

Způsob rozkrádání může mít různou podobu:

1) *falšování zpráv o výdajích* např.:

– při použití automobilu na služební cestu vyšší částky za ujeté kilometry než je skutečnost,

- levně nakoupené jízdenky nebo letenky, ale uplacované v plné ceně,
- uplatňovaný ale nepoužitý hotel,
- osobní výdaje vydávané za služební.

2) *krádež objektů malé jednotkové ceny*, např.:

- soukromé dálkové telefonní hovory na náklady firmy,
- vynášení předmětů drobné spotřeby z firmy.

Podvodné účetní vykazování. Na rozdíl od zpronevěry je tento způsob podvodu vlastní spíše podnikovému managementu či vlastníkům. Důvody mohou být opět různé:

- maximalizovat odměny založené na výkonu,
- snížit zisky z důvodu minimalizace daně,
- oklamání uživatelů účetních výkazů.

Nesprávně uvedené nebo neuvedené údaje v účetních výkazech mohou mít různou formu:

- manipulaci, falšování nebo pozměňování účetních zápisů nebo doprovodné dokumentace, na jejichž základě jsou účetní výkazy vypracované,
- záměrné vynechání údajů v účetních výkazech o významných událostech a transakcích, které by nepříznivě ovlivnily vykazované účetní informace,

- záměrně chybné použití účetních zásad týkajících se klasifikace, oceňování či vysvětlení zveřejňovaných údajů,
- nepřihlášení pracovníků k sociálnímu pojištění nebo jejich najímání na černém trhu,
- fiktivních deníkové záznamy k manipulaci s provozním výsledkem,
- záměrně nesprávné úsudky použité v případě, kdy je třeba použít odhady účetních zůstatků,
- vypuštění podstatných událostí či transakcí nebo jejich přesunutí do dalšího účetního období,
- použití složitých transakcí tak, aby zatemňovali jejich podstatu.

Podvod může být páchan také *za pomoci vnějších stran*. Může jím být např:

- podvodná smlouva s podílníkem obchodu (zákazníkem, dodavatelem), kdy skutečná kvalita nebo cena dodávky je nižší než je uvedeno na faktuře a zaměstnanec nebo člen managementu dostane provizi,
- podvod s kreditními a zákaznickými kartami, podvodné objednávky přes internet, případně nákupy pomocí ukradené kreditní karty.

Zjištění podvodu a následky podvodu. Obecné indikátory rizika podvodu existují často uvnitř samotného podniku a zahrnují:

- neetickou kulturu a nekorektní podnikové prostředí vytvářející klima nespokojenosti mezi zaměstnanci,
- absence vnitropodnikových směrnic upravující účetní postupy a pravidla v jednotlivých oblastech,
- nedostatečné delegování odpovědnosti a pravomoci.

Specifické indikátory rizika podvodu související *s podvody managementu nebo vlastníků* mohou být např.:

- finanční stabilita nebo ziskovost je ohrožena obecnými hospodářskými ebo konkrétními provozními podmínkami účetní jednotky (vysoká konkurence, nasycení trhu, změny technologií, pokles poptávky, platební neschopnost odběratelů),
- nadměrný tlak na vedení nebo zaměstnance, aby se splnily finanční cíle nastolené osobami pověřenými řízením podniku,
- povaha oboru nebo činnosti účetní jednotky poskytuje příležitosti k zapojení do podvodného účetního výkaznictví (významné transakce se spřízněnými stranami, ocenění některých položek je založené na odhadech vyžadující subjektivní posouzení, významné transakce provedené v zahraničí, kde je odlišné podnikatelské prostředí a kultura),
- vlastník, který je současně i manažer, nerozlišuje osobní a podnikatelské transakce.

Specifické indikátory rizika podvodu související *s podvody zaměstnanců nebo vnějších stran* ohou být např.:

- nepřátelský vztah mezi účetní jednotkou a zaměstnanci, kteří mají přístup k hotovosti nebo k jiným aktivům může zaměstnance motivovat k zpronevěře,

- příležitosti zpronevěřit majetek (velké transakce v hotovosti, majetkové položky malých rozměrů ale velké ceny postrádající viditelnou identifikaci vlastnictví),
- nedostatečná vnitřní kontrola (nedůsledná evidence majetku, nedostatečné zajištění hotovosti a majetku, formálně prováděná inventarizace, špatná ochrana účetních dat),
- podceňování rizika souvisejícího se zpronevěrou majetku a tolerance krádeží předmětů malé hodnoty.

Následky podvodu mohou být jak finanční, ty jsou zpravidla vždy, tak nefinanční. Těmi může být zejména ztráta důvěry u obchodních partnerů, ztráta hlavního zdroje výnosů, ztráta zaměstnání těch, kteří jsou z podvodu obviněni, demoralizující účinek na ostatní pracovníky, vytvoření ovzduší nedůvěry, které ovlivňuje výkon a kvalitu poskytovaných služeb, snížení konkurenceschopnosti firmy.

Jak zabránit podvodu. Pokud chtějí podnikatelé zabránit podvodu, měli by implementovat opatření pro minimalizaci rizika podvodu, kterými jsou zejména

1) Etická kultura – etické standardy v pracovním prostředí

- důraz managementu na prevenci podvodu a na odstrašování před podvodem, neboť je pravděpodobné jeho odhalení a potrestání,
- vytvoření pozitivního pracovního prostředí (výcvik a motivace zaměstnanců),
- vytvoření vhodného kanálu pro ohlášení podvodů.

2) Stanovení metod a postupů pro snížení rizika podvodů

- identifikace potenciálně zranitelných oblastí a vymezení odpovědnost za tyto oblasti,
- důkladný vnitřní kontrolní systém a proškolení všech zaměstnanců s jeho pravidly a pravidelně ho vyhodnocovat,
- jasné uvedení důsledků pro ty, kdo spáchají podvod a způsob, jak se má podezření na podvod oznámit,
- zaručit, aby osoby hlásící podvod tak činily v dobré víře, měly skutečný důkaz a záruku, že nebudou pronásledovány nebo se nestanou obětí pachatele podvodu (není žádoucí oznámení podvodu finančně odměňovat a vytvořit tak podnět pro oznamování vymyšlených podvodů s cílem získat odměnu.

Boj s podvody na mezinárodní úrovni. V boji s podvodem byla na evropské úrovni přijata různá opatření. Mezi nejdůležitější patří:

Evropský úřad pro boj proti podvodům (Office Européen de Lutte Anti Fraude – OLAF) má správní kompetence, většinu jeho aktivit (70 %) tvoří vyšetřování a podává vyšetřovací zprávy pro žalobce.

Pracovní skupina proti praní špinavých peněz (Financial Action Task Force on Money Laundering – FATF). Jejími členy jsou zástupci 33 zemí z Evropy, Severní a Jižní Ameriky a Asie. Na poli podnikání se z praní peněz stává závažný problém, cílem je zamaskovat jejich nelegální původ. Na doporučení FATF vydala Evropská

komise v roce 2004 návrh nové směrnice proti praní špinavých peněz, která dovoluje členským státům přijmout přísnější zákony na prevenci praní peněz (Anti-Money Laundering Direktiv), která byla schválena Evropským parlamentem v květnu 2005.

V oblasti malých a středních podniků jsou nejběžnější činy při praní peněz:

- defraudace,
- zneužívání informací v obchodním styku,
- podplácení,
- počítačové podvody.

Mezinárodní federace účetních a auditorů (International Federation Accountants Committee – IFAC) vydala etický kodex (Code of Ethics), který upravuje etické chování nejen účetních expertů a auditorů, ale i účetních pracovníků v pracovním poměru. Auditóři a účetní poradci pracující pro malé a střední podniky mohou hrát rozhodující roli v doporučení pro zavedení kontrol a opatření proti podvodům.

LITERATÚRA:

1. *Králíček V., Müllerová L.* Auditing, Edice “Vzdělávání účetních v ČR”, Bilance 1998.
2. Mezinárodní auditorské standardy IFAC (české vydání 2007).
3. Etický kodex IFAC přijatý Komorou auditorů ČR.
4. Koncepční rámec pro nezávislost auditora (ISB – A Conceptual Framework for Auditor Independence, November 2000, New York).
5. *Kavid N. Ricchiute:* Auditing, Victoria Publishing, Praha 1994.
6. *Kovanicová D.* Finanční účetnictví – světový koncept, nakladatelství Polygon 2005, ISBN 80-7273-129-7.
7. *Müllerová L.* Etika, nezávislost a odpovědnost auditora, Acta oeconomica pragensia, VŠE Praha 1999.
8. *Müllerová L., Müller K.* Professional communities and their role in formation of business Ethics, Mezinárodní konference Eben Praha 1997.
9. *Müllerová L.* Auditing pro manažery, aneb proč a jak se ověřuje účetní závěrka, ASPI Praha 2007, ISBN 978-80-7357-308-9.
10. Studie Evropské federace účetních expertů (Fédération des Experts Comptables Européens – FEE), zaměřená na rizika podvodů u malých a středních podniků s cílem tato rizika minimalizovat
11. *Graham W. Cossarat:* Modern auditing, John Wiley & Sons, Ltd, Chennai, India 2005, str. 37, ISBN-10 0470-86322-6 (P/B), ISBN-13 978-0470-86322-0 (P/B).
12. Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2006/43/ES ze dne 17. května 2006 o povinném auditu ročních a konsolidovaných účetních závěrek.